

INNOVATIE EN DUURZAME ONTWIKKELING IN STEDEN

Het rapport “Innovative and Sustainable European Cities” dient als een algemene evaluatie en is onderdeel van de herziening van het Programma betreffende innovaties voor het stedelijk milieu van de Stichting.

Het rapport bestaat uit vier gedeelten:

- In deel één wordt ingegaan op de aard van de innovatie, de concepten “optimale praktijk” en “vergelijking van planologische kengetallen” en de noodzaak van een bredere definitie van duurzaamheid.
- In deel twee wordt een methode en taxonomisch systeem uitgewerkt voor de beoordeling van stadsinnovatie, waarbij de nadruk ligt op de vraag hoe gewijzigde concepten, zoals het duurzaamheidsconcept zelf, weerslag hebben op stadsinnovatie en optimale praktijken.
- In deel drie wordt een synthese opgesteld van een samengestelde, ideale duurzame stad, waarbij een breed scala aan innovaties, optimale en goede praktijken aan bod komt zoals die voorkomen in Europese steden. Dit wordt nuttig geacht omdat de steden aan de hand hiervan hun eigen resultaten met die in andere steden kunnen vergelijken, er meer helderheid komt in trends in stadsinnovatie en vastgesteld kan worden op welke gebieden nog verdere innovatie nodig is.
- In deel vier worden alle lijnen samengebracht: er worden algemene conclusies getrokken, terwijl ook wordt aangegeven welke volgende stappen zouden moeten worden genomen op het gebied van stadsinnovatie; bovendien wordt onderzocht hoe er in de toekomst gegevensbestanden van optimale praktijken kunnen worden opgezet.

Het rapport is gebaseerd op talrijke informatiebronnen op het gebied van stadsinnovatie (meer dan 500 in totaal), waaronder 105 innovatieprojecten die het predikaat “voorbeeld van optimale praktijk” meekregen in het kader van het programma van de Stichting: 116 voorbeelden uit de Europese Unie uit het gegevensbestand inzake optimale praktijken van Habitat (VN); 100 samenwerkingsinitiatieven die uitvoering gaven aan de EBNSC (European Declaration of the Business Network against Social Exclusion); ruim 70 uit het gegevensbestand van Euronet en de International Council for Local Economic Initiatives; 60 uit het bestand “Goede praktijk in stadsontwikkeling”, dat werd opgezet door de European Academy of the Urban Environment in Berlijn. Deze gegevens werden aangevuld met gegevens uit diverse andere bronnen, waaronder voorbeelden die bekend zijn bij de auteurs maar die niet gedocumenteerd zijn, en gegevens die verstrekt zijn door organisaties zoals de Prince of Wales Business Leaders Forum en Social Venture Network Europe.

EUROPESE STICHTING
tot Verbetering van de Levens- en Arbeidsomstandigheden

■ Het innovatieproces

De auteurs merken op dat publicaties over innovatie vaak een heel verschillende achtergrond hebben en dat er zeer veel verschillende definities van innovatie bestaan. Veel ervan zijn gebaseerd op de klassieke formulering van Schumpeter: de commerciële exploitatie van een uitvinding (Schumpeter 1939). In het rapport komt recent onderzoek naar innovaties aan de orde, zoals bijvoorbeeld verricht door Tudor Rickards, die ervan uitgaat dat innovatie een proces is dat begint met een creatief idee en eindigt met de uitvoering ervan en van daaruit tot routine verwordt. (Rickards 1990, 1991, 1996). In elk stadium speelt creativiteit een belangrijke rol. Inherent aan innovaties is ook dat zij een levenscyclus hebben; iets kan op een bepaald moment innovatief zijn maar moet misschien in een later stadium worden aangepast of opnieuw ontdekt.

Stedelijk beleid wordt voor een groot deel bepaald door overheidsinstanties en deze zullen in de regel niet of niet per definitie naar direct financieel gewin streven; de criteria voor de beoordeling van stadsinnovatie kunnen dus anders zijn dan normale commerciële criteria. Het kan daarbij gaan om criteria die het openbaar belang dienen en de daaraan verbonden acties kunnen onder andere bestaan uit: het terugdringen van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen of van de mate van milieuvervuiling; een aanmoedigingsbeleid op het gebied van sociale verbanden en het terugdringen van maatschappelijke versnippering; de totstandbrenging van gedragsveranderingen zoals meer gebruik van het openbaar vervoer en minder van de eigen auto; een breder besef van de mogelijkheden die worden geboden door een beter begrip tussen verschillende culturen; stimulering van nieuwe bedrijfsactiviteiten. Het is echter belangrijk op te merken dat deze initiatieven wel degelijk op de lange termijn economische voordelen voor een stad kunnen hebben, aangezien zij een positief effect hebben op de aantrekkelijkheid, de concurrentiepositie en de kwaliteit van leven van een stad.

Onze definitie van innovatie is dus zeer breed: innovatie is de verwezenlijking van een nieuw idee in de concrete praktijk van dat moment, zowel in commercieel als in vrijwilligers- of publiek verband. Wel moet men zich daarbij realiseren dat innovatie in de ene stad, misschien niets nieuws is in een andere stad, en tot op zekere hoogte is innovatie uitsluitend zichtbaar voor degene die het wil zien. Toch is het mogelijk innovatie te beoordelen vanuit een Europees perspectief. Dit rapport is een poging daartoe.

■ Optimale praktijk en vergelijking van kengetallen

Belangstelling voor stadsinnovatie is onlosmakelijk verbonden met “optimale praktijk” en “vergelijking van

planologische kengetallen”. De Stichting heeft op dit gebied baanbrekend werk verricht. In principe wordt onder optimale praktijk verstaan: “goede projecten die ergens anders hebben gewerkt, en die waarschijnlijk ook in mijn eigen stad zouden kunnen worden doorgevoerd”, met name door actieve implementatie of het principe “al doende leert men “.

■ Duurzame ontwikkeling in steden

Het concept duurzaamheid ontstond in milieukringen en verwierf eerst door het Brundtland-rapport uit 1987 en daarna door de Rio-top in 1992 en de ontwikkeling van Lokale Agenda 21 internationale erkenning. Het duurde echter tot de wereldtop van de VN (Wereldtop - conferentie voor sociale ontwikkeling) in Kopenhagen dat voor het eerst het idee ontstond dat duurzaamheid ook duidelijke sociale dimensies heeft. In dit rapport wordt duurzaamheid beschouwd als een overkoepelend concept met zowel milieu-, economische, sociale als culturele aspecten. Met andere woorden: meervoudige duurzaamheid. Duurzame ontwikkeling stelt een stad dus in staat om autonoom en flexibel te reageren op veranderende omstandigheden.

■ Een taxonomisch systeem en beoordeling van stadsinnovatie

In het kader van het rapport is een zogenaamde innovatiematrix ontwikkeld waarmee vastgesteld kan worden waar nieuwe initiatieven ontstaan. Innovatie wil altijd zeggen dat er op een of andere manier sprake is van een creatief denkproces: het vermogen om een probleem van een nieuwe kant te bekijken, misschien wel om het probleem op een heel andere manier te formuleren met alle nieuwe oplossingsmogelijkheden vandien. Soms gaat het hierbij om zeer fundamentele dingen, zoals het idee dat psychiatrische ziekten misschien beter niet in psychiatrische ziekenhuizen kunnen worden behandeld, of dat verkeersplanning niet de stad moet aanpassen aan de auto maar het autogebruik zodanig aan banden moet leggen dat de stad leefbaar blijft. Soms is een dergelijke verandering van denkwijze niet zo fundamenteel en is ze eerder secundair, maar altijd leidt ze tot herformulering van het probleem, waardoor openingen ontstaan voor nieuwe oplossingen.

Er bestaat dus een groot aantal innovatieve oplossingen, waarbij wel moet worden opgemerkt dat er verschil van mening kan zijn over wat wel en wat niet innovatief is. Een uiterst bruikbare indeling is de onderverdeling in ten minste zeven niveaus: de meta-paradigma-verandering, waarbij de werkelijkheid op een volledig nieuwe manier wordt beoordeeld en geordend. Een van de duidelijkste voorbeelden hiervan in de afgelopen jaren is het concept duurzaamheid. De paradigma-verandering betekent een fundamentele

herformulering van een probleem op een bepaald terrein, bijvoorbeeld vervoer. Een fundamentele innovatie, waarbij een nieuwe manier wordt gezocht om een specifiek doel te bereiken. Optimale praktijk staat voor de perfecte uitvoering van een project. Goede praktijk staat voor de uitvoering van een project dat voldoet aan een standaardniveau. Slechte praktijk houdt in dat een praktijk wordt voortgezet waarvan bekend is dat deze zwakke plekken vertoont, en zeer slechte praktijk betekent dat er voortdurend ingegaan wordt tegen het principe van duurzame ontwikkeling.

Van het grote aantal onderwerpen of beleidsterreinen waarop het innovatieve karakter van initiatieven kan worden beoordeeld, noemen wij er enkele:

- vervoer, bv. terugdringing van het gebruik van de eigen auto of openbaar vervoer;
- communicatie, bv. het aanleggen van netwerken in een stad;
- economische herstrudering; bv. het zwaartepunt van de economische activiteiten in een stad verleggen van productie naar dienstverlening, of nieuwe ontwikkelingen in bepaalde bedrijfstakken;
- aanmoedigingsbeleid ten aanzien van sociale verbanden;
- ontwikkelen van andere vormen van huisvesting en woningbouw;
- infrastructuur, bv. moderne, duurzamere rioolstelsels;
- vrijetijdsbesteding, bv. het nadenken over hoe stadsparken ook op een andere manier kunnen worden gebruikt;
- culturele activiteiten, bv. het concept van de festivalstad;
- openbare ruimte en de ontwikkeling van gedeelde ruimte;
- stadsbestuur, bv. nieuwe vormen van inspraak en democratie;
- nieuwe organisatiestructuren met het oog op de toekomst;
- indicatoren, bewaking, evaluatie en vergelijking van kengetallen.

■ Dilemma's op het gebied van stadsinnovatie

In een aantal tabellen (zie bijlage bij deel twee) worden voorbeelden gegeven van de manier waarop de innovatiematrix werkt op tien van dergelijke gebieden en hoe een creatieve manier van denken en herformulering van het probleem geleid hebben tot een groot aantal innovaties en optimale praktijken. Verder

komen in de tabellen een aantal probleemgebieden en strategische dilemma's ten aanzien van de planning van innovatie aan de orde. Hierbij gaat het om:

Meervoudige dimensies: bij innovaties kan het gaan om eindproducten, de gebruikte technologie, de gebruikte techniek en procedures, adviesprocedures, uitvoeringsmechanismen, de manier waarop problemen opnieuw worden gedefinieerd, doelgroep, totstandbrenging van gedragsveranderingen en bepaalde beroepssituaties; dit alles wordt onder de loep genomen.

Tijd- en ruimteaspecten: innovaties maken een bepaalde ontwikkeling door en worden weer ingehaald door nieuwe ontwikkelingen. Dit gebeurt meestal op bepaalde tijdstippen en in een specifieke geografische ruimte. Bepaalde innovaties kunnen alleen vorm krijgen als wordt voldaan aan bepaalde objectieve voorwaarden die een stimulans vormen voor de innovatie.

Culturele invloeden: gelden de uitgangsprincipes van het concept van duurzame ontwikkeling onafhankelijk van de culturele omstandigheden en de situatie ter plekke?

Gelijktijdig optreden van innovaties: innovaties vinden niet per definitie onafhankelijk van elkaar plaats; het heeft er juist alle schijn van dat zich vaak meer ontwikkelingen tegelijk voordoen op bepaalde plaatsen en tijdstippen. In het rapport wordt een aantal van deze gelijktijdig optredende ontwikkelingen besproken.

Reproduceerbaarheid: veel projecten lijken geschikt om in principe ook elders uitgevoerd te worden. In de praktijk is dit vaak echter niet het geval als gevolg van verschil in traditie, ontwikkelingsniveau en bewustzijnsniveau in een bepaalde stad en culturele context.

Onvoorziene zwakke plekken: bij de ontwikkeling van een optimale praktijk kunnen er in de loop der tijd onvoorziene of eerder onzichtbare zwakke plekken aan het licht komen, die op hun beurt weer een innovatieve aanpak vergen om de oorzaak van het nieuwe probleem weg te nemen.

Innovatie bij instanties: instanties zijn een belangrijke bron van innovatie en kunnen een aanzet geven tot innovatieve ontwikkelingen zoals andere procedures bij plaatselijke overheden.

■ De ideale duurzame stad

In deel drie wordt een aantal "ideale" duurzame en innovatieve steden opgevoerd, voorbeelden van optimale praktijk en innovaties op een aantal terreinen. Daarbij viel ons ten eerste op dat van optimale praktijk vooral sprake is op bepaalde terreinen, met name die

waar milieuaspecten een belangrijke rol spelen (transport, afvalbeheer en energie). En ten tweede was het opmerkelijk dat optimale praktijken de neiging hebben zich te concentreren in bepaalde regio's, zoals Baden Württemberg en Emilia-Romagna, die al bekend staan om innovatie op andere gebieden, zoals industriële ontwikkeling.

De "ideale steden" zijn gegroepeerd onder de in deel twee uitgewerkte hoofdcategorieën, nl. milieu (transport en gebruik van grond, energie, afval en uitstoot, behoud en stimulering van natuurlijke ecosystemen, voorlichting en kennisverspreiding, stedelijk beheer); economie (financiële mechanismen, creëren van nieuwe banen, bedrijfsvoering met een sociaal gezicht); sociale aspecten (kanszones en leefomgevingen waarin de mens centraal staat); en cultuur (identiteit, bewustzijn van de plaatselijke bevolking van hun eigenheid en de stad waarin zij wonen, sociale verbanden, kweken van meer begrip tussen verschillende culturen en generaties, stimulering van vaardigheden, stadsvernieuwing en cultuur). Uit de analyse blijkt dat optimale praktijken ten aanzien van duurzame ontwikkeling tot nu toe voornamelijk te vinden zijn op milieugebied. Dan rijst de vraag: waarom zouden steden die in staat zijn om goedlopende optimale praktijken te ontwikkelen op één bepaald gebied niet in staat zijn soortgelijke praktijken te stimuleren ten aanzien van alle andere aspecten van duurzaamheid, in de wetenschap dat dat elders ook gebeurt?

■ Milieu-initiatieven

Vaak ontwikkelen verschillende steden vergelijkbaar beleid op bepaalde gebieden. Om een aantal voorbeelden te noemen: vervoer: 30km/uur zones, sneltramtrajecten die aansluiten op metrolijnen, openbaar-vervoerskaarten, dichte fietspadnetwerken met voorrang bij kruisingen met verkeerslichten; energie: energie-audits door de hele stad, "stadsverwarmingseilanden" met warmtekrachtkoppeling, gestaffelde energietariefstelsels om verkwistend energieverbruik tegen te gaan; afval/uitstoot: gescheiden inzameling van organisch afval, centrale bewaking van de luchtkwaliteit voor de hele stad. De steden die vergelijkbare innovaties doorvoeren zijn vaak in dezelfde regio gelegen. Zo zijn bijvoorbeeld de steden waar veel vervoersinnovatie plaatsvindt allemaal gesitueerd in de regio Zuidwest-Duitsland/Oost-Frankrijk/Noord- en Midden-Zwitserland (Karlsruhe, Freiburg, Mulhouse, Basel, Zürich) en Noord- en Midden-Italië (Bologna, Perugia, Orvieto, Spoleto). De steden waar veel aandacht aan energie-innovaties wordt besteed, bevinden zich in Zuid-Duitsland, Noord-Zwitserland/Oostenrijk (Saarbrücken, Zürich, Wenen).

Andere innovaties, zoals voorrang voor fietsers, verwarmingssystemen die werken op zonne-energie of gescheiden inzameling van organisch afval lijken minder tot bepaalde regio's beperkt. In sommige gevallen wordt de innovatie gedictieerd door de situatie. Zuid-Duitsland heeft bijvoorbeeld het hoogste percentage autobezitters van Europa. Toch zijn niet alle steden in die regio even innovatief op dat gebied. In andere gevallen is het verband tussen innovatie en de plaatselijke situatie minder duidelijk. Zo is de toepassing van zonne-energie niet uitsluitend beperkt tot de steden met meer zonne-uren, of andere energietoepassingen tot steden waar het kouder is.

■ Economische initiatieven

Op economisch gebied zijn de belangrijkste kwesties: kapitaal toegankelijk maken voor randgroepen; opleidingen voor mensen die minder kans op de arbeidsmarkt hebben; bevorderen van rassenintegratie in bedrijven; stimuleren van groene initiatieven in het bedrijfsleven; het zoeken naar innovatieve manieren om overtalig personeel te voorkomen en nieuwe banen te scheppen. De populariteit van dergelijke programma's hangt af van twee factoren: ten eerste de aard van het debat over gezamenlijke verantwoordelijkheid in de verschillende landen en ten tweede de structuur van de stimuleringsprogramma's in de verschillende steden, regio's of landen. Aangezien veel van deze initiatieven afhankelijk zijn van de activiteiten in het bedrijfsleven, hebben we geen specifieke steden of regio's kunnen vaststellen waar deze initiatieven zijn geconcentreerd.

■ Sociale initiatieven

Op sociaal gebied is het sleutelwoord "kanszones", en er bestaat een groot aantal initiatieven waarbij de bevolking vooral in achterstandswijken op een directere manier wordt betrokken bij de besluitvorming, en dan niet slechts als loos gebaar. Dit wordt bereikt door een breed scala aan inspraakprocedures. Zo wordt er steeds meer aandacht besteed aan het vinden van innovatieve oplossingen voor het daklozenprobleem, met name door middel van zelfhulpinitiatieven. Het beste voorbeeld hiervan is wellicht de Big Issue (de Britse straatkrant), een voorbeeld dat in tal van landen is overgenomen. De verkopers van de straatkrant mogen een deel van de opbrengst van de krant houden, waardoor zij weer nieuwe kansen krijgen. Een ander initiatief is het foyer-programma in Frankrijk, een project waarbij huisvesting en opleiding zijn geïntegreerd. Ook dit initiatief heeft in verschillende landen navolging gevonden. Een ander aspect van sociaal beleid is afzonderlijke groepen, zoals kinderen, vrouwen of ouderen, actiever te laten deelnemen aan het planningsproces. Vooral in de Scandinavische landen is men op dat gebied al vrij ver, hoewel er ook

een aantal interessante initiatieven op andere plaatsen bestaat, bijvoorbeeld in Wenen.

■ Culturele initiatieven

Pas de laatste tijd is ook het besef gegroeid dat kennis van de plaatselijke cultuur een grote rol speelt bij duurzame ontwikkeling in steden. Dat wil zeggen dat onderkenning van het feit dat iedere plaats uniek is een belangrijke stimulans betekent voor de motivatie, de identiteit en het welzijnsgevoel van de inwoners van een stad. Het unieke karakter van een stad kan worden benadrukt door het organiseren van bepaalde evenementen en door het creëren van bepaalde plaatsen en ruimtes die een speciale betekenis hebben voor de plaatselijke bevolking. Er zijn voorbeelden te over, variërend van festivals, de herontdekking van plaatselijke tradities en initiatieven om opnieuw waardering te kweken voor de plaatselijke identiteit tot evenementen die verschillende generaties of culturen bij elkaar brengen. Interessant daarbij is hoe bepaalde culturele programma's de aanzet kunnen vormen tot nieuwe ontwikkelingen. Dit is bijvoorbeeld te zien op plaatsen waar kunstenaars leegstaande panden kraken en deze tot kweekplaatsen van allerhande economische en sociale activiteiten worden. Hierbij valt te denken aan de Häckische Höfe in Berlijn, The Cable Factory in Helsinki, Temple Bar in Dublin of Custard Factory in Birmingham.

■ Stimuleren van innovatie

In het laatste gedeelte proberen we een samenvatting te geven van de belangrijkste lessen die uit dit onderzoek naar voren komen. Wij denken dat het voor steden van belang is lering te trekken uit hun eigen en andermans ervaringen als zij nieuwe ontwikkelingen willen blijven initiëren voor het bereiken van duurzaamheid.

Naar onze mening is hierbij sprake van twee nieuwe, fundamentele paradigma's:

1. "meer doen met minder middelen", en
2. van enkelvoudige naar meervoudige duurzaamheid.

■ Meer doen met minder middelen

Volgens een recent onderzoek van de Club van Rome (dat zijn voornaamste neerslag heeft gekregen in de publicatie "Factor Four - Doubling Wealth, Halving Resource Use") is het mogelijk dat er minimaal vier keer zoveel rijkdom kan worden gegenereerd uit de op dit moment in gebruik zijnde hulpbronnen door het principe "meer doen met minder middelen". Dit kan variëren van de ontwikkeling van zogenaamde "hypercars" en ondergrondse druppelirrigatie tot elektronische handel, waardoor de reiskosten lager worden. Maar, zo suggereert het rapport, de huidige gang van zaken houdt het beroepsleven haast in een

"verstikkende greep". Als men zich zou kunnen ontworstelen uit deze greep zou er door "factor vier" een vorm van winstgevend "eco-kapitalisme" kunnen ontstaan, waarbij alle actoren in een stad (bedrijfsleven, plaatselijke overheid en consumenten) samenwerken aan de duurzame ontwikkeling van hun stad. Een interessant aspect is dat een beroep kan worden gedaan op het eigenbelang dat het bedrijfsleven bij duurzaamheid heeft, omdat duurzaamheid in potentie winstgevend is.

■ Van enkelvoudige naar meervoudige duurzaamheid

Zoals we zagen in deel drie, wordt duurzaamheid op plaatselijk niveau nu vooral nog vertaald in termen van milieu, hoewel langzamerhand het besef groeit dat sociale en economische duurzaamheid integraal deel uitmaken van een duurzame samenleving. De gegevensbestanden kennen weinig projecten met een meervoudige benadering van duurzaamheid, waarbij (bijna) alle gebieden betrokken zijn:

- Quartiers en Crise (België),
- Kemi-Tornio (Finland),
- Berlijn - Prenzlauer Berg,
- München - Riem,
- Duisburg - Marxloh,
- Freiburg (Forum Vauban),
- Oslo (oude stadscentrum),
- Vitoria (Spanje),
- Emscher Park (Roergebied, Duitsland).

Uit deze casestudies kunnen we concluderen dat steden voor het ontwikkelen van een multi-dimensioneel beleid inzake duurzaamheid in ieder geval de onderstaande cruciale stappen moeten zetten:

1. er moet een integraal concept van duurzaamheid in de organisatiestructuren zijn verwerkt;
2. er moet een herbezinning plaatsvinden over alle aspecten van een stedelijk gebied en er moet worden nagegaan hoe elk aspect bijdraagt aan duurzaamheid;
3. er moeten zichtbare projecten worden ontwikkeld waardoor het probleem omzeild wordt dat duurzaamheid meestal niet waarneembaar is;
4. er moet een nieuwe doelgroep worden getraceerd en benaderd, het liefste in het bedrijfsleven. De volgende innovatiestap is dan een manier te vinden om duurzame bedrijfsvoering te presenteren als een kwestie van commercieel gezond verstand.

■ En nu de praktijk: vier hoofdelementen

Wij onderscheiden vier hoofdelementen bij de uitvoering:

1. Nieuwe actoren, nieuwe rollen

Innovatie wordt meestal niet geïnitieerd door gevestigde organisaties maar door buitenstaanders, onder andere door radicale groeperingen en activisten die voorlopers kunnen zijn van een nieuwe levensstijl, en die langzaam, maar wel met een sneeuwbaaleffect, conventionele gedragspatronen beïnvloeden. Duidelijkste voorbeeld hiervan zijn het zelfvoorzieningsconcept en praktische recycling. Dergelijke belangengroeperingen zijn in staat gebleken onderliggende vraagstukken, zoals een milieubewuste levenswijze, sociale woningbouw, alternatieve financieringsmethoden, en recyclingconcepten op de politieke agenda te krijgen. Hun zwakte is gelegen in het feit dat zij meestal de middelen missen om hun ideeën ten uitvoer te brengen, en als dit al lukt treden er vaak continuïteits- en duurzaamheidsproblemen op. Daarom is het van belang dat er een relatie ontstaat met de bestaande structuren en dat zij geaccepteerd worden.

Het idee dat het bedrijfsleven zich zou kunnen scharen achter duurzame stedelijke ontwikkeling scheen tot voor kort een contradictio in terminis. Toch is het juist het bedrijfsleven geweest dat het idee van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid heeft ontwikkeld. Tegelijkertijd ontstond voor steden de noodzaak tot verandering als gevolg van het feit dat de traditionele verzorgingsstaat onder druk stond. Het concept van gedeelde verantwoordelijkheid is daarmee cruciaal geworden, wat op zijn beurt weer heeft geleid tot het feit dat veel bedrijven na zijn gaan denken over wat zij produceren en de manier waarop zij dit doen.

Er zijn bepaalde organisaties die een sleutelrol kunnen spelen in het slechten van barrières op dit gebied. Dergelijke organisaties zijn op zichzelf al een vorm van innovatie. Zij kunnen worden onderverdeeld in een aantal categorieën:

- denktank-groeperingen,
- initiatiefnemers als Common Ground,
- actie-adviesorganen (bv. Econtur in Bremen of URBED in het Verenigd Koninkrijk),
- actiegroepen: Friends of the Earth, Greenpeace,
- doe-groepen: Groundwork, Friends of the Earth,
- ondersteunende organisaties: ICLEI (International Council for Local Economic Initiatives) - tegenwoordig een internationaal netwerk - en andere aanbieders van gegevensbestanden,

- netwerken: het European Business Network for Social Cohesion, het European Foundation Centre in Brussel, dat onder andere een Corporate Citizens Initiatives Group heeft opgericht, of netwerken die zich specifiek op het milieu richten, zoals International Hotels Environmental Initiative.

Ook wordt een minstens even belangrijke rol gespeeld door gedreven en bewogen individuen, die vaak de strijd aangaan met de gevestigde bureaucratie. Hierdoor wordt nog eens onderstreept dat het heel vaak een crisis is die ten grondslag ligt aan innovatie. Wat van essentieel belang is om het gezamenlijk potentieel van verschillende actoren (of het nu gaat om burgers, bedrijven of vakbonden) optimaal te benutten voor een duurzamer stadsmilieu, is het plaatselijke-overheidsbeleid ten aanzien van regelgeving en stimuleringsprogramma's met het doel kansen en prikkels te creëren voor verspreiding van de innovatiecyclus.

2. Nieuwe prikkels, nieuwe regelgeving

Wat innovatie betreft zal de belangstelling in de komende tijd waarschijnlijk uitgaan naar regelgeving en stimuleringsmaatregelen. Daarbij valt onder meer te denken aan belastingmaatregelen ter stimulering van efficiënt energiegebruik, het gebruik van hypotheekering om bepaalde duurzaamheidsdoelstellingen te bereiken, zoals verhoging van de accijns op benzine om het gebruik van het openbaar vervoer te stimuleren, nauwkeuriger controle op banken en het bieden van waarborgen om oligopolistische marktwerking bij banken te garanderen; ontwikkeling van nieuwe initiatieven zoals de beloning van vrijwilligerswerk.

3. Integratie: slechten van barrières tussen specialistische werkvelden

De innovatieprojecten die in de volgende fase de beste kans van slagen hebben, zijn projecten waarbij verschillende duurzaamheidsaspecten zijn gebundeld in één project. Dit heeft grote gevolgen voor de wijze van stadsbestuur. Ten eerste moeten er meer en andere vaardigheden in huis worden gehaald. Ten tweede moet het aanwezige personeel worden bijgeschoold zodat zij een bredere, "holistische" visie ontwikkelen. Ten derde moeten de diensten zodanig worden gereorganiseerd dat ze een breder werkveld beslaan. En bovendien moet de bestaande structuur, waarbij het beleid ten aanzien van stedelijke aangelegenheden uiteindelijk een zaak is van gekozen, onbetaalde raadsleden, onder de loep worden genomen. De groepen die op dit moment nog buiten de besluitvorming worden gehouden, zoals vrijwilligersorganisaties en belangengroeperingen, moeten worden opgenomen in een nieuwe democratische structuur.

4. Verspreiding van optimale praktijken: de rol van informatievoorziening

Als deze innovaties aan de basis eenmaal tot stand zijn gebracht, zullen zij de voedingsbodem zijn voor andere nieuwe ontwikkelingen. Aan het begin van dit rapport zeiden wij dat “optimale praktijk” op twee manieren kan worden geïnterpreteerd: ten eerste als pan-Europese optimale praktijk, waarvan maar enkele goede voorbeelden bestaan, en ten tweede als optimale praktijk in een specifieke context. In het laatste geval betekent dat een enorme uitdaging om de meerderheid van de Europese steden, groot én klein, eenvoudig naar het niveau te tillen van de steden die het beste uit de bus komen. De nadruk moet dan komen te liggen op het nog sterker stimuleren van de optimale praktijk en het bedenken en evalueren van manieren waarop deze praktijk het meest efficiënt kan worden verspreid.

Uiterst zinvol hierbij is de evaluatie van het gebruik en de invloed van gegevensbestanden, in combinatie met een zeer grondige beoordeling van alle andere middelen waarmee steden van elkaar zouden kunnen leren, zoals het enorme aantal netwerken, conferenties en congressen. Gegevensbestanden hebben een essentiële rol gespeeld bij de verspreiding van innovatie, hoewel zij te kampen hebben met veel technische problemen (zoals het gebruik van criteria, de noodzaak om een evenwicht te bewaren tussen specifiek en algemeen, de bron van de gegevens, het gebrek aan historische gegevens, waardoor sommige van de bekendste gevallen van stadsinnovatie uit de afgelopen vier decennia niet opgenomen konden worden, overlapping van gegevensbestanden), terwijl bij veel gegevensbestanden ook de middelen ontbraken om ze up-to-date te houden en te ontwikkelen.

Bovendien zijn de gegevensbestanden vooral gericht op activiteiten van gemeentelijke overheden; de neiging bestaat het belang van bijvoorbeeld bedrijven of vakbonden te onderschatten. Ook worden in de bestanden vaak bepaalde gegevens over de context weggelaten, zoals een beschrijving van mechanismen als belastingprikkel of regelgeving die er in eerste instantie op zijn gericht duurzame stedelijke ontwikkeling te stimuleren.

De door ons gemaakte analyse van de gegevensbestanden onderstreept nog eens dat op dit moment vooral een innovatiegolf nodig is op het gebied van distributie en verspreiding. Veel van de optimale praktijken vinden buiten ons gezichtsveld

plaats. Steden zijn in het algemeen niet zo goed en nogal fantasieloos in het vertellen van het verhaal van hun ontwikkeling. In deel vier geven we een voorbeeld van hoe het ook kan: de stad Montpellier. Deze stad weet zichzelf als een van de weinige aan het publiek, inclusief de bezoekers te presenteren. Dergelijke strategieën om innovaties duidelijker zichtbaar te maken zouden naar onze mening kunnen zorgen voor een breder draagvlak voor de algemene verandering in levensstijl die nodig is voor duurzame stedelijke ontwikkeling.

Rest ons nog een belangrijke vraag: in hoeverre hebben micro-innovaties zoals die beschreven worden in dit rapport een positief effect op de macro-omgeving ten aanzien van duurzame ontwikkeling? Wat geniet prioriteit: de kleinere proefprojecten die wellicht de opstap kunnen vormen naar breedschaliger veranderingen omdat zij navolging krijgen, en daardoor op termijn ervoor zorgen dat de stimuleringsmaatregelen en regelgeving in de richting van duurzame ontwikkeling worden bijgestuurd? Of de maatregelen op macroniveau die het überhaupt mogelijk maken dat de proefprojecten kunnen ontstaan? De deskundigen zijn het niet eens maar één ding is zeker: er is geen stad die uitsluitend van voortdurende innovatie kan leven.

Dat neemt niet weg dat veel steden niet het resultaat laten zien dat men mag verwachten. En een goed voorbeeld hier of daar betekent nog niet dat de stad als geheel innoverend is. Er moeten nieuwe methoden worden gevonden om na te gaan op welke manier de steden met een optimale praktijk opereren, zodat deze goede praktijk kan worden overgenomen door de hekkensluiters op innovatiegebied. Wat dat betreft kan Europa nog veel leren van de ervaringen elders, bijvoorbeeld van de manier waarop de innovatieve financieringsregelingen in de VS tot stand zijn gekomen.

Ten slotte moeten we niet vergeten dat innovaties ook een levenscyclus kennen. Het innovatieproces, vanaf het stadium van een meta-paradigma-verandering tot het laatste stadium, is bijvoorbeeld op het gebied van het milieu veel sneller en verder gegaan dan op economisch en sociaal gebied, terwijl het proces van culturele duurzame ontwikkeling nog maar nauwelijks van de grond is gekomen. Daarom moet, om het innovatieproces te versnellen, de prioriteit liggen bij het stimuleren van actieve actoren.

Onderzoeksgroep

Dit rapport is geschreven voor de Stichting door Peter Hall en Charles Landry. Peter Hall is hoogleraar in de planologie aan de Bartlett School of Architecture and Planning, University College London, en emeritus hoogleraar in de planologie aan de University of California te Berkeley. De samenvatting van het rapport is geschreven voor de Stichting door Charles Landry, die oprichter en directeur is van Comedia, het toonaangevende adviesbureau op het terrein van de culturele planning.

PUBLICATIES

OVERIGE PUBLICATIES OP DIT TERREIN

De publicaties van de Stichting zijn verkrijgbaar bij de officiële verkoopcentra van de EU of bij het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, L-2985, Luxemburg. Indien er geen prijzen staan aangegeven, is de publicatie gratis en op aanvraag verkrijgbaar bij de Stichting.

1. Redefining Concepts Challenges and Practices of Urban Sustainability.
Catalogusnr. SX-07-97-830-EN-C
ECU: 28,00

2. Towards an Economic Evaluation of Urban Innovative Projects.
Catalogusnr. SX-07-97-062-EN-C
ECU: 20,00

3. European Cities in Search of Sustainability - A Panorama of Urban Innovations in the European Union. (verkrijgbaar in het Engels en Frans)
Catalogusnr. SX-03-97-943-EN-C
ECU: 7,00

4. Innovations for the Improvement of the Urban

Environment - A European Overview.

Catalogusnr. SY-80-93-088-EN-C
ECU: 56,00

5. Innovations for the Improvement of the Urban Environment - Austria-Finland-Sweden.

Catalogusnr. SY-01-96-575-EN-C
ECU: 36,50

6. Perceive-Conceive-Achieve - The Sustainable City - A European Tetralogy. (verkrijgbaar in het Engels en Frans)

I. Urban Eco-auditing and Local Authorities in Europe
Catalogusnr. SY-79-95-001-EN-C
ECU: 15,00

II. The SMEs and the Revitalization of the European Cities.
Catalogusnr. SY-79-95-002-EN-C
ECU: 20,00

III. Transport and Public Spaces: The Connective Tissue of the Sustainable City.
Catalogusnr. SY-79-95-004-EN-C
ECU: 20,00

IV. Functionality, aesthetics and the desirability of the sustainable city.
Catalogusnr. SY-79-95-004-EN-C
ECU: 20,00
Volumes I to IV: ECU: 65,00

7. What Future for the Urban Environment in Europe: Contribution to HABITAT II.
Catalogusnr. SY-95-96-495-EN-C
ECU: 16,50

VOOR MEER INFORMATIE:

Voor meer informatie over dit project kunt u contact opnemen met:
Het informatiercentrum,
Europese Stichting tot Verbetering van de Levens- en Arbeidsomstandigheden
Wyattville Road, Loughlinstown,
Co., Dublin, Ierland.
Tel.: ++ 353 1 2043100
Fax: ++ 353 1 2826456
E-mail: postmaster@eurofound.ie

Copyright: Europese Stichting tot Verbetering van de Levens- en Arbeidsomstandigheden. Behalve voor commerciële doeleinden is reproductie toegestaan met bronvermelding en toezending van een bewijsexemplaar aan de Stichting.

Europese Stichting tot Verbetering van de Levens- en Arbeidsomstandigheden

Wyattville Road, Loughlinstown, Co., Dublin, Ierland.

Tel.: ++ 353 1 2043100

Fax: ++ 353 1 2826456

E-mail : postmaster@eurofound.ie

EF/97/56/NL

BUREAU VOOR OFFICIËLE PUBLICATIES
DER EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

